

ВІДГУК

офіційного опонента Комар Ольги Анатоліївни, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини про дисертацію Васютіної Тетяни Миколаївни

на тему

«Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти», представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження

Відповідно до вимог сьогодення сучасна вища школа зорієнтована на якісну підготовку конкурентоспроможного фахівця, тому потрібно вдосконалювати рівень його підготовки. У реалізації ідей Нової української школи саме вчитель початкової ланки формує майбутнього громадянина держави. Розвиток особистості молодшого школяра, формування його ключових компетентностей, природничо-наукового світогляду, незалежного мислення, екологічних настановлень, виховання гуманних почуттів, безпечної та природоохоронної поведінки, активної громадянської позиції, соціальної відповідальності й досвіду, самоідентифікації передбачають запровадження якісних змін в організацію освітнього процесу на засадах ефективної реалізації принципу інтеграції знань. У цьому контексті саме зміст освітніх галузей «Природника» і «Громадянська та історична» має найбільший потенціал для реалізації професійних можливостей вчителя початкової школи щодо інтеграції природничих і соціальних знань для формування національно свідомого громадянина - патріота.

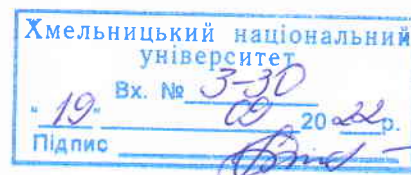
У такому контексті дослідження Т.М.Васютіної є актуальним для вітчизняної теорії і методики професійної освіти, адже його предметом обрано систему підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів рецензованого дослідження Т.М.Васютіної полягають у тому, що *вперше*:

- *обґрунтовано* концепцію підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти в єдності трьох концептів (методологічного, теоретичного, практичного); розроблено й експериментально перевірено ефективність системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти;

- *удосконалено* сутність понять «підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти», «готовність майбутнього вчителя початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти»; зміст підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти (оновлено і структуровано зміст освітніх компонентів);

- *подальшого розвитку й конкретизації* набули положення щодо компонентного



складу готовності (компоненти, критерії, показники) майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти; специфічні принципи підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти; діагностичний інструментарій для визначення стану готовності майбутніх учителів початкової школи до названої діяльності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Сформульовані Т.М.Васютіною наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження є аргументованими та змістовними.

Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, застосуванням наукових методів, апробацією та впровадженням результатів роботи в освітню реальність закладів вищої освіти, у яких здійснюється підготовка вчителів початкової школи.

Аналіз основних положень змісту дисертації свідчить про досягнення здобувачкою мети і розв'язання висунутих завдань. Висновкам, представленим у дисертації, властиві повнота та логічність викладу.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази (613 джерел, зокрема 52 – іноземними мовами), що обґрунтовує належний рівень опрацювання стану проблеми у контексті заявленого професійно-гуманітарного підходу.

Оцінка змісту і завершеності дисертації

У вступі обґрунтовано актуальність та доцільність дослідження, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет; розкрито наукову новизну й практичне значення роботи; подано інформацію про апробацію результатів дослідження, публікації автора; подано відомості про структуру й обсяг дисертації.

Наявна архітектура дослідження представлена його змістом, складеним з чотирьох розділів, кожний з яких є логічно сформульованим елементом теоретичного, організаційно-методичного і дослідно-експериментального рівнів наукової рефлексії, що дозволило обґрунтувати та експериментально довести ефективність авторської методики вирішення проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти як актуальної для теорії і практики професійної освіти.

Найбільш істотними науковими результатами першого розділу дослідження **«Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти»** є дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти в педагогічній теорії та практиці; проаналізовано законодавчо-нормативне забезпечення підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти; схарактеризовано особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до зазначеної діяльності.

Унаслідок аналізу психологічних, педагогічних, методичних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, констатовано необхідність цільових, організаційних, змістових, технологічних змін у системі підготовки майбутніх учителів початкової школи в контексті реалізації змісту природничої та громадянської освіти.

Авторка досліджує поняття «готовність майбутнього вчителя початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти», що потрактоване як динамічна інтегративна властивість особистості вчителя, яка вирізняється наявністю міждисциплінарних знань, умінь і навичок, сформованого природничо-наукового світогляду, соціального досвіду, активної громадянської позиції, незалежного мислення, стійкої мотивації до професійної діяльності, що в сукупності дає змогу кваліфіковано розв'язувати складні професійні завдання в галузі природничої і громадянської освіти молодших школярів. Визначено компоненти і критерії готовності. На підставі зазначених критеріїв і показників диференційовано три рівні готовності до реалізації змісту природничої та громадянської освіти.

У розділі 2 **«Концептуально-методологічні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти»** обґрунтовано методологічні підходи до підготовки майбутніх учителів початкової школи щодо реалізації змісту природничої та громадянської освіти; з'ясовано специфіку підготовки майбутніх учителів початкової школи до окресленої діяльності в зарубіжному досвіді; схарактеризовано взаємозв'язок змісту шкільної природничої та громадянської освіти з підготовкою майбутніх учителів початкової школи; викладено концепцію підготовки майбутніх учителів початкових школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти.

Методологічними орієнтирами досліджуваної проблеми слугують такі підходи: *системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, аксіологічний, інтегративний, компетентнісний та середовищний.*

Позитивним у дослідженні проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти, на нашу думку, є здійснений автором аналіз доробку провідних українських учених-компаративістів, нормативних документів щодо організації підготовки майбутніх учителів початкової школи в демократичних державах (на прикладі Норвегії та Швейцарії) дав змогу констатувати наявність подібних і відмінних ознак. Також участь автора в міжнародних проєктах: Швейцарсько-Українському DOCCU «Розвиток громадянських компетентностей в Україні», «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині» (СРЕА-LT-2017/10037), «Впровадження демократичних цінностей в процес підготовки вчителя початкової школи в Україні та Норвегії» тощо.

Розроблено й науково обґрунтовано основні положення концепції підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти, а саме: мета, пріоритетні завдання, цілі, принципи, концепти, індикатори розвитку й очікувані результати.

У третьому розділі **«Методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти»** обґрунтовано систему підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти; схарактеризовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти; описано навчально-методичне забезпечення системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти.

У розділі розроблено й теоретично обґрунтовано систему підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти, яку авторка представила у вигляді моделі і ґрунтовно пояснила всі її компоненти.

У четвертому розділі **«Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти»** схарактеризовано програму, етапи й методику педагогічного експерименту; описано організацію, хід і результати констатувального й формувального етапів експерименту; узагальнено результати експериментальної роботи.

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 94-33/03 від 27.01.2022), Володимир-Волинського педагогічного коледжу ім. А. Ю. Кримського Волинської обласної ради (довідка № 28/01-07/22 від 26.01.2022), Мукачівського державного університету (довідка № 132 від 28.01.2022), Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (довідка № 145/03 від 27.12.2021), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 01-12/90 від 08.12.2021), Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 1001/02-13 від 31.12.2021).

Дослідницько-експериментальну роботу проведено поетапно в умовах освітнього процесу з 2016 року до 2022 року. Для репрезентативності вибірки до педагогічного експерименту залучено студентів, науково-педагогічних працівників Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, Мукачівського державного університету, Володимир-Волинського педагогічного коледжу ім. А. Ю. Кримського Волинської обласної ради, Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, Рівненського державного гуманітарного університету, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Загалом у педагогічному експерименті взяло участь 456 студентів, яких поділено на контрольну й експериментальну групи, зокрема: КГ – 226 студентів, ЕГ – 230 студентів.

Оцінка ефективності реалізації підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти здійснювалася за допомогою неперервного моніторингу на всіх етапах дослідження.

Експериментальну частину дослідження проведено в ході констатувального, формувального й узагальнювального етапів.

Результати діагностики загального рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти засвідчують, що високий (творчий) рівень готовності в КГ зріс лише на 5,32 %, натомість в ЕГ він збільшився на 18,70 %; середній (продуктивний) рівень готовності в КГ зріс на 6,19 %, а в ЕГ – на 16,09 %; низький (репродуктивний) рівень готовності в КГ знизився на 11,51 %, а в ЕГ – на 34,79 %.

Вірогідність результатів проведеної експериментальної роботи й достовірність експериментальних даних визначено з використанням непараметричного критерію Пірсона χ^2 . Результати формувального етапу експерименту підтвердили правомірність й ефективність системи та обґрунтованих педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти, послугувавши підставою для висновку, що мети дослідження досягнуто, сформульовані завдання виконано, гіпотезу верифіковано.

Це засвідчує різнобічний позитивний вплив розробленої системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти.

Отже, вважаємо, що вірогідність результатів дослідження забезпечується його методологією, коректно визначеним науковим інструментарієм, апробацією основних положень на міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях, кваліфіковано проведеним педагогічним експериментом, а також упровадженням одержаних результатів у чинну систему професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Наукові результати, отримані Т.М.Васютіною, базуються на ґрунтовному аналізі проблеми, використанні адекватних підходів до її вирішення, опрацюванні значного масиву літературних джерел та методичних матеріалів, власній авторській науковій позиції. Додатки переконливо ілюструють зміст ґрунтового педагогічного експерименту щодо вирішення поставлених завдань дослідження на різних етапах експериментальної роботи.

Одержані Васютіною Т.М. результати мають беззаперечне значення для теорії і методики професійної освіти педагогів. Автором розроблено й упроваджено в освітній процес ЗВО оновлені навчально-методичні комплекси з освітніх компонентів, пов'язаних із природничою та громадянською освітою (навчальні й робочі програми, лекційні матеріали, розробки практичних і семінарських занять, завдання для модульного та підсумкового контролів), зокрема в модульному об'єктивно-орієнтованому динамічному навчальному середовищі («MOODLE»): «Основи природознавства та громадянської освіти», «Основи природознавства з екологією», «Методика навчання природничої освітньої галузі», «Методика навчання освітньої галузі «Громадянської та історичної», «Основи і методика викладання громадянської та історичної освітньої галузі», «Основи організації проєктно-дослідницької діяльності учнів початкової школи»; розділ

методичних рекомендацій з організації виробничої практики («Методика проведення уроків за змістом природничої та громадянської освіти»). Створено навчальні («Основи природознавства: землезнавство», «Основи землезнавства з програмним засобом «MozaBook», «Основи організації змішаного та дистанційного навчання у вищій та початковій школі») і навчально-методичні видання для студентів (робочі зошити на друкованій основі), учителів та учнів початкової школи («Етноекологічний календар природи», «Атлас «Я досліджую світ» із контурними картами. Суспільство. Історія. Культура», «Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку (еколого-біологічний профіль) «Природа рідного краю: 2 роки навчання»).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи відображено у 62 публікаціях здобувача, із яких: 1 монографія, 2 навчальні посібники, 22 статті у фахових наукових виданнях України та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 4 в іноземних наукових періодичних виданнях, 19 публікацій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 14 праць, які додатково відображають отримані результати.

Відповідність змісту реферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом реферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням він відповідає сучасним вимогам МОН України до докторських дисертацій. У тексті автореферату дисертації відображені основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Т.М.Васютіною дисертаційного дослідження. Зміст реферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи зміст представленого на захист дисертаційного дослідження, зазначимо окремі дискусійні питання та зауваження:

1. У п. 2.2. дослідження детально аналізуються особливості підготовки майбутніх вчителів початкової школи у США і країнах Європи. На нашу думку, бажано було б визначити можливість та доцільність використання зарубіжних технологій, зокрема, технології тьюторського супроводу, викладання в партнерстві, навчання в команді та інших у підготовці українського вчителя до реалізації змісту природничої та громадянської освіти.

2. У дисертації обґрунтовується взаємозв'язок змісту шкільної природничої та громадянської освіти з підготовкою майбутніх учителів початкової школи (п.2.3.), подається його детальний аналіз. Уявляється, що для більшого узагальнення та унаочнення, варто було б подати схематичні моделі цього взаємозв'язку.

3. Виходячи з аналізу навчально-методичних матеріалів в руслі досліджуваної проблеми, дисертанткою визначено базові підходи до структурування змісту робочих зошитів на друкованій основі для здобувачів вищої освіти та картографічних посібників і

розписано у п. 3.3. Частину теоретичного матеріалу з цього питання варто було скоротити у змісті роботи і подати у додатках.

4. Висвітлюючи втілення четвертої педагогічної умови, дисертантка вказує на активізацію використання проєктних технологій навчання в реалізації змісту природничої та громадянської освіти в початковій школі в контексті різних освітніх компонентів, зокрема «Основи організації проєктно-дослідницької діяльності учнів початкової школи». Водночас, в підрозділі 3.3, де висвітлюється навчально-методичне забезпечення, цей компонент детально не описано.

5. Заслуговує на схвалення підготовка авторкою 14 додатків, які містять багатий у кількісному і якісному вимірі матеріал, який доповнює уявлення про практичне значення проведеного дослідження. Проте зауважимо, що для розуміння цінності змісту тих, які вміщують фотоілюстрації (додатки: А.1.4, Г.1 та Г.2, Ж.2.1, Ж.4, И.1 – И.5, И.7-И.9, Л.1, Л.2) і їх практичної значущості науковцями, бажано було б додати до них короткий посутній коментар, який детально представлений у різних підрозділах, що знижує цілісність сприйняття матеріалу.

Висновок. Результати наукового пошуку Васютіної Тетяни Миколаївни дають підстави вважати, що вихідна методологія правильна, сукупність отриманих наукових результатів має важливе значення для педагогічної науки.

На основі вивчення змісту дисертації та праць дисертантки, можна стверджувати, що робота Васютіної Тетяни Миколаївни є завершеною, що виконана в логічній послідовності, охоплює поставлену проблему, відповідає вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р. та вимогам МОН України, що висуваються до докторських дисертацій, а її автор – Васютіна Тетяна Миколаївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

О.А.Комар

Ректор Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини
доктор педагогічних наук,
професор



О.І.Безлюдний